

Colección JURÍDICA GENERAL

Jornadas

Matrimonio homosexual y adopción

Perspectiva nacional e internacional

SUSANA NAVAS NAVARRO
(Directora)

ANNA LLANZA I SICART
SANTIAGO ÁLVAREZ GONZÁLEZ
CRISTINA GONZÁLEZ BEILFUSS
RAFAEL ARENAS GARCÍA
JUDITH SOLÉ RESINA
MICHELLE GIROUX
PASCAL PICHONNAZ
ESTHER ARROYO I AMAYUELAS
FCO. JAVIER PEREDA GÁMEZ
M^a DEL CARMEN GETE-ALONSO Y CALERA

D&T
DT

DÍAZ - BASTIEN & TRUAN
ABOGADOS

COLECCIÓN JURÍDICA GENERAL

TÍTULOS PUBLICADOS

El incumplimiento no esencial de la obligación, *Susana Navas Navarro* (2004).

Derecho nobiliario, *Carlos Rogel Vide (Coord.)* (2005).

La liberalización del ferrocarril en España. Una aproximación a la Ley 39/2003 del Sector Ferroviario, *José Antonio Magdalena Anda (Coord.)* (2005).

Derecho agrario, *Carlos Vattier Fuenzalida e Isabel Espín Alba* (2005).

Matrimonio homosexual y adopción. Perspectiva nacional e internacional, *Susana Navas Nararro (Directora)* (2006).

COLECCIÓN JURÍDICA GENERAL
Jornadas

Director: CARLOS ROGEL VIDE
Catedrático de Derecho Civil
Universidad Complutense de Madrid

MATRIMONIO HOMOSEXUAL Y ADOPCIÓN

Perspectiva nacional e internacional

Susana Navas Navarro
(Directora)

Anna Llanza i Sicart	Michelle Giroux
Santiago Álvarez González	Pascal Pichonnaz
Cristina González Beilfuss	Esther Arroyo i Amayuelas
Rafael Arenas García	Fco. Javier Pereda Gámez
Judith Solé Resina	M ^a del Carmen Gete-Alonso y Calera

D&T

DIAZ - BASTIEN & TRUAN
ABOGADOS

Madrid, 2006

© Editorial Reus, S. A.
Preciados, 23 - 28013 Madrid, 2006
Tfno: (34) 91 521 36 19 - (34) 91 522 30 54
Fax: (34) 91 531 24 08
E-mail: reus@editorialreus.es
<http://www.editorialreus.es>

1.ª edición REUS, S.A. (2006)
ISBN: 84-290-1447-1
Depósito Legal: Z. 2310-06
Diseño de portada: María R. del Hoyo
Impreso en España
Printed in Spain

Imprime: Talleres Editoriales COMETA, S. A.
Ctra. Castellón, Km. 3,400 – 50013 Zaragoza

Reservados todos los derechos. Ni la totalidad ni parte de este libro puede reproducirse o transmitirse por ningún procedimiento electrónico o mecánico, incluyendo fotocopia, grabación magnética o cualquier almacenamiento de información y sistema de recuperación.

«Y dispuesta a cumplir mi deber como lectora si ella cumplía el suyo como escritora, volví la página y leí... siento cortar de un modo tan brusco. ¿Hay hombres presentes? (...). ¿Me lo juran todas somos mujeres? Entonces les puedo decir que las primeras palabras que leí eran éstas: “A Chloe le gustaba Olivia...” no se asusten. No se sonrojen. Admitamos aquí entre nosotras que estas cosas suceden. A veces a las mujeres les gustan otras mujeres. “A Chloe le gustaba Olivia”, leí. Y me di cuenta del gran cambio que eso significaba»

VIRGINIA WOOLF, *Un cuarto propio*, 1929

Traducción de JORGE LUÍS BORGES, Alianza editorial, Madrid, 2003

(p. 91)

DIRECTORA

Prof. Dra. Susana Navas Navarro

Profesora Titular de derecho civil, Facultad de derecho,
Universidad Autónoma de Barcelona

AUTORES

Prof. Dr. Santiago Álvarez González

Catedrático de derecho internacional privado, Facultad de derecho,
Universidad de Santiago de Compostela

Prof. Dr. Rafael Arenas García

Catedrático de derecho internacional privado, Facultad de derecho,
Universidad Autónoma de Barcelona

Prof. Dra. Esther Arroyo i Amayuelas

Profesora Titular de derecho civil, Facultad de derecho,
Universidad de Barcelona

Prof. Dra. María del Carmen Gete-Alonso y Calera

Catedrática de derecho civil, Facultad de derecho,
Universidad Autónoma de Barcelona

Prof. Dra. Michelle Giroux

Profesora agregada de derecho privado, Faculté de droit,
Université de Ottawa (Canadá)

Prof. Dra. Cristina González Beilfuss

Profesora Titular de derecho internacional privado, Facultad de
derecho,
Universidad de Barcelona

Sra. Anna Llanza i Sicart

Directora del Observatorio de derecho privado de Catalunya

Dr. Fco. Javier Pereda Gámez

Magistrado de la Audiencia Provincial de Barcelona

Prof. Dr. Pascal Pichonnaz

Catedrático de derecho privado y romano, Faculté de droit,
Université de Fribourg (Suiza)

Prof. Dra. Judith Solé Resina

Profesora Titular de derecho civil, Facultad de derecho,
Universidad Autónoma de Barcelona

INTRODUCCIÓN

Este volumen reúne, por escrito, las contribuciones que el 1 de diciembre de 2005 se presentaron en la Jornada sobre «*Matrimonio homosexual y adopción*» que tuvo lugar en *Casa Convalecencia* (Hospital de Sant Pau/UAB). Asimismo lo integran tres anexos: el primero recoge las normas jurídicas fundamentales que se tuvieron en cuenta por los ponentes [*Loi sur le mariage civil (Loi concernant certaines conditions de fond du mariage civil)* du 20 juillet 2005, *Ley 13/2005, de 1 de julio, por la que se modifica el Código civil en materia de derecho a contraer matrimonio, Loi fédérale sur le partenariat enregistré entre personnes du même sexe* du 18 juin 2004, *Proposición de ley del senado 622/000006 sobre el derecho a la identidad sexual* y *Proyecto de Ley reguladora de la rectificación registral de la mención relativa al sexo de las personas (cuadro comparativo)*]; el segundo, las resoluciones de la Dirección General de Registros y del Notariado de las que se dio cuenta (Resolución-Circular de 29 de julio de 2005, de la Dirección General de los Registros y del Notariado, *sobre matrimonios civiles entre personas del mismo sexo* y la Resolución de 24 de enero de 2005, de la Dirección General de los Registros y del Notariado, *en el recurso interpuesto contra el auto dictado por el Juez Encargado del Registro Civil de Barcelona, en el expediente sobre autorización de matrimonio civil entre un varón y un transexual*) y el tercero incluye otra normativa extranjera que también admite, en sus respectivos sistemas, el matrimonio entre personas del mismo sexo [*Act 9 of 21 December 2000 amending Book 1 of the Civil Code, concerning the Opening up of Marriage for Persons of the Same Sex* (Act on the Opening up of Marriage-Holanda), *Loi ouvrant le mariage*

à des personnes de même sexe et modifiant certaines dispositions du Code civil du 13 février 2003 (Bélgica), The Civil Partnership (Amendments to registration provisions) Order 2005 (Reino Unido)].

Se ha mantenido el orden en el que las ponencias fueron expuestas así como la lengua en la que se pronunciaron. Al final se incluye un *Informe de conclusiones* elaborado por la Prof. María del Carmen Gete-Alonso y Calera, la cual intervino como moderadora de la mesa redonda en la que participaron Fco. Javier Pereda Gámez, Jordi «Petit» y Magda Oranich. A todos ellos mi más sincero agradecimiento.

La Jornada no habría sido posible sin el apoyo económico brindado por diversas instituciones (UAB, AGAUR, AEEC, CEC) a las que, desde estas líneas, agradezco su colaboración.

Mi agradecimiento se hace también extensivo a Cristina Alonso, Alejandra de Lama y Sandra Camacho cuya ayuda, en la preparación de la Jornada, contribuyó al éxito de la misma.

Finalmente, debe mencionarse que tanto la Jornada como la presente obra se enmarcan en el Proyecto 2005SGR00759 (*III Pla de Recerca de Catalunya*), grupo de estudio del derecho civil catalán (UB-UAB), dirigido por el Prof. Ferran Badosa Coll.

UAB, abril 2006
Susana Navas Navarro

PRESENTACIÓN JORNADA

ANNA LLANZA I SICART

És per a mi un motiu de satisfacció haver estat convidada a la presentació d'aquesta jornada sobre Matrimoni Homosexual i Adopció i agraeixo l'amabilitat de la seva organització i especialment a la Dra. Susana Navas que em permet adreçar a vostès unes paraules.

Aquesta satisfacció es veu incrementada per tractar-se d'un àmbit del dret que afecta a les famílies i a les persones i molt especialment als menors sobre el qual el Departament de Justícia ha estat sempre molt sensible i preocupat per donar resposta a les necessitats i demandes de la societat civil.

En primer lloc, vull felicitar la iniciativa del Departament de Dret Privat de la Universitat Autònoma i a les Institucions que han col·laborat per la realització d'aquesta jornada pionera en una matèria com la que ens ocupa que ens ha de permetre reflexionar sobre les darreres modificacions de les nostres lleis i sobre les regulacions i experiències d'altres països que ens aportaran els experts que ens acompanyen, de Canada i de Suïssa.

Vull remarcar la importància d'activitats com aquesta que són també molt útils com a fòrum de debat, de consulta i d'intercanvi d'opinions que apopen el món civil al món acadèmic i docent, als operadors jurídics i als responsables legislatius. Estem en uns moments de replantejament de la família tradicional i del sorgiment de molts tipus de famílies i aquesta jornada ens permet examinar i deliberar sobre el model que volem i com traslladar-lo a la legislació catalana.

En segon lloc vull destacar que el temes que es tractaran en aquesta jornada són de prou interès en aquests moments pel dret privat català ja

que ens trobem en el procés final d'elaboració del Codi civil de Catalunya i que espais com el que avui es porta a terme són sense dubte una magnífica contribució per a la millora de les nostres lleis i que les aportacions d'aquesta jornada seran de molt interès i utilitat.

Feta aquesta introducció prèvia voldria fer referència a alguns aspectes de les qüestions que donen nom a aquesta jornada: *matrimoni homosexual i adopció*.

La Llei 13/2005, de 1 de juliol, per la qual es modifica el Codi civil en matèria de dret a contreure matrimoni, és una llei que ha estat precedida d'un gran debat en la societat i ha suscitat un interès enorme. Podrien dir que des de la llei que modificava el Codi civil l'any 1981 per introduir el divorci no s'originava tant enrenou. La novetat és que la modificació afecta especialment a la concepció tradicional del matrimoni com unió de dues persones de sexes diferents. Ara s'admet la possibilitat de que persones del mateix sexe es puguin casar entre sí. Amb aquesta modificació, com diu l'exposició de motius de la llei, s'ha pretès remoure una llarga trajectòria de discriminació basada en l'orientació sexual i permetre que els que lliurement adopten una opció sexual i afectiva per persones del mateix sexe puguin desenvolupar la seva personalitat i els seus drets en condicions d'igualtat.

La mateixa exposició de motius al·lega que la convivència com a parella per persones del mateix sexe basada en l'afectivitat ha estat objecte de reconeixement i acceptació social i que el legislador no pot ignorar el que és evident, que la societat evoluciona en la manera de conformar i reconèixer els diversos models de convivència i per tant ha d'actuar en conseqüència.

Aquest llei, com hem dit ha estat objecte d'un llarg debat entre els que defensaven el matrimoni entre parelles homosexuals i els s'oposaven per raons d'índole religiosa, social o constitucional, (recordem que el PP va presentar un recurs d'inconstitucionalitat contra la llei), al matrimoni entre persones del mateix sexe i els que defensaven una regulació paral·lela però diferent al matrimoni i també cal dir que inclús entre els col·lectius d'homosexuals s'aixecaven veus en contra d'una regulació que no es considerava necessària sinó que el que es reclamava era la llibertat de la parella i l'exigència dels mateixos drets que els matrimonis.

Del que no hi ha dubte és de que la legislació espanyola ha estat una de les legislacions més avançades, per no dir la més avançada, ja

que només a Europa Holanda (2001) i Bèlgica (2003) i a Canadà, llei també molt recent de juny de 2005 com ens explicaran seguidament, permeten el matrimoni entre persones del mateix sexe.

També el que no hi ha dubte és que aquesta regulació fa pocs anys hagués estat impensable la qual cosa demostra la maduresa i voluntat de la societat d'adaptar-se a la realitat i a les noves formes de relació afectiva i l'existència d'una consciència social.

Cal recordar que Catalunya ha estat pionera en regular per primera vegada a Espanya la relació entre parelles de diferent i del mateix sexe en la Llei 10/1998 d'unions estables de parella, llei que amb posterioritat ha estat reproduïda per moltes comunitats autònomes i que en l'actualitat són 12 les comunitats que tenen una regulació més o menys semblant. Aquestes lleis es podrien considerar com un precedent immediat de l'actual ampliació del concepte de matrimoni segons la llei 13/2005.

Per a alguns, l'ampliació del concepte de matrimoni posa en qüestió la necessitat d'una norma específica que reguli les unions de fet. L'Estat no ho ha fet i sembla que de moment no té intenció de fer-ho. Més aviat es vol reconèixer drets en lleis específiques com ara la proposta de reforma de la Seguretat Social per donar una pensió de viduïtat a les parelles.

L'Observatori de Dret Privat de Catalunya, òrgan del Departament de Justícia que està treballant en l'elaboració del llibre II sobre Persona i Família del Codi Civil Catalunyà, considera que ja no té sentit regular de forma diferent les parelles heterosexuales i les homosexuals com ho fa en l'actualitat la llei 10/1998, sinó que cal una regulació unitària integrada dins d'aquest llibre, perquè no hi ha dubte que aquestes parelles constitueixen una forma més de família i és evident que encara que s'hagi ampliat el concepte de matrimoni les unions de fet no desaparèixeran.

El repte que es té en l'actualitat és el de trobar l'encaix dins d'aquest llibre i també decidir que és el que cal regular i de quina forma, i determinar quins drets s'han de reconèixer a les parelles. Hi ha preguntes que cal respondre, com ara, si cal la inscripció de les parelles en un registre especial com tenen altres comunitats autònomes però no Catalunya, si ha d'haver diferència entre parelles registrades i parelles de fet, si les parelles haurien de poder renunciar als drets que els dona la llei, si han de tenir drets successoris i quins, si han de tenir els mateixos drets que els matrimonis, etc.

Aquestes i altres qüestions són les que en aquests moments s'estan estudiant des de l'Observatori per valorar que és el que desitja la societat. Per això s'han encarregat estudis sobre la realitat actual de les parelles i s'està elaborant una enquesta per saber que és el que volen els que viuen en parella. Moltes d'aquestes qüestions que preocupen són objecte de ponències avui i confio que també aquests temes siguin objecte de debat que ens permeti recollir el parer i les opinions que es mostrin i reflexionar sobre la regulació que cal fer.

Aquesta llei 13/2005 té també una altra novetat com és la de la possibilitat de l'adopció per parelles del mateix sexe.

Aquesta possibilitat cal dir també que Catalunya l'ha recollit ja que en la llei 3/2005, de 8 d'abril es van modificar diversos articles de les dites lleis (Codi de Família, Llei d'unions estables de parella i Codi de Successions), per possibilitar aquesta adopció, regulació que tampoc va estar exempta de polèmica per part de col·lectius que s'oposaven, si bé una altra vegada la Generalitat de Catalunya va adaptar la llei a les exigències de la societat solucionant i corregint situacions que es donaven de facto vetllant sempre per l'interès del menor.

No es va voler esperar a tenir enllestit el Codi civil de Catalunya per modificar els articles del Codi de Família a fi de possibilitar l'adopció de les parelles homosexuals, ja que es va considerar que era una situació que requeria una solució ràpida.

La llei es va centrar en suprimir els obstacles legals que impediien l'adopció per a persones del mateix sexe i es va aprofitar també per modificar altres normes que recollien expressions relatives a les diferències de sexes, així com es va aprofitar també per permetre ser tutor qui conviu en relació de parella homosexual.

Així es va modificar l'article 115 CF per possibilitar l'adopció conjunta per més d'una persona. Es pretenia d'una banda donar sortida i resoldre situacions que ja existeixen en l'actualitat, obrint una via legal a les parelles i d'altra banda, satisfer l'interès del menor en donar-li una llar, i una família per mitjà de les adopcions conjuntes, considerant sempre i en primer lloc aquest interès del nen que no ha de dependre a priori de la orientació sexual dels adoptants sinó de si són persones idònies per adoptar, per ser pares i donar tot l'amor, la seguretat, l'educació i els valors que el nen necessita.

També es va modificar l'article 117 CF per possibilitar l'adopció dels fills de l'altre membre de la parella. Amb aquesta regulació es pretenia legalitzar una situació de fet i de reconèixer un vincle que en la pràctica ja hi ha amb el menor, així com poder fer efectives les responsabilitats i els drets envers el menor. Es dona cobertura a situacions de menors que tenen en la pràctica dos pares i dues mares producte de relacions anteriors, o casos en que una o dues dones se sotmeten a un procés d'inseminació artificial.

En l'actualitat des de l'Observatori de Dret Privat s'està treballant en la introducció dels canvis i ajustaments en la revisió i harmonització de tota la legislació de família enfocada ja a l'elaboració del llibre de Persona i Família del CCC per assolir una major neutralitat en termes de gènere.

Així, les referències al pare i a la mare se substitueixen per progenitors per coherència amb la Llei 13/2005, la referència a marit i muller se substitueix per cònjuges i la potestat del pare i la mare se substitueix per potestat parental.

Però s'està treballant per anar més enllà en la regulació de la família. Concretament s'ha recollit la petició del col·lectiu de lesbianes que demanen que s'inclogui la possibilitat que una parella de dones pugui inscriure directament en el registre com a fill o filla de totes dues, la criatura nascuda d'una d'elles sense necessitat de seguir un procés d'adopció. És a dir que la parella femenina d'una dona, o la seva dona si estan casades, puguin ser reconegudes també com a mares en igualtat de condicions que els marits o homes no casats.

Donant resposta a aquesta petició s'ha modificat l'article 97 CF «Els fills nascuts a conseqüència de la fecundació assistida de la mare es consideren fills de l'home o de la dona, amb qui aquella conviu en parella estable que l'hagi consentida expressament per escrit» i l'article 92 CF «Els fills nascuts a conseqüència de la fecundació assistida de la dona casada, practicada amb el consentiment exprés del cònjuge, manifestat per escrit, són fills matrimonials d'aquest», si bé és conscient que per fer efectiu aquest dret cal una adaptació del Registre Civil per inscriure la filiació com a mares (*Orden JUS/568/2006, de 8 de febrero, sobre modificación de modelos de asientos y certificaciones del Registro civil y del Libro de familia, BOE núm. 53, de 3 de marzo de 2006, pp. 8659 ss*), així com també de la llei de tècniques de reproducció assistida que

parlava encara de l'home casat (*Ley 14/2006*, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida, BOE núm. 126, de 27 de mayo de 2006, pp. 19947 ss.).

En definitiva aquesta jornada serà ben segur molt interessant per les matèries tractades i la qualitat dels ponents que sens dubte, i des de l'anàlisi d'experiències d'altres països aportarà nous elements de reflexió sobre el procés codificador a Catalunya en una matèria de tanta importància com és aquesta que regula els aspectes més íntims de les persones.

Gràcies per la seva atenció.

LE MARIAGE HOMOSEXUEL: PERSPECTIVE QUÉBÉCO-CANADIENNE

MICHELLE GIROUX*

I. Introduction.— II. La reconnaissance du mariage homosexuel: les grands traits de son évolution: 1. Le partage des compétences constitutionnelles en matière de mariage. 2. La période précédant la reconnaissance du mariage homosexuel: a) La reconnaissance d'avantages sociaux et d'un nouvel état civil. b) La définition de mariage demeure traditionnelle, mais est contestée. 3. La reconnaissance du mariage homosexuel. a) Une proposition législative articulée et soumise à la Cour suprême du Canada. b) La décision de la Cour suprême sur le *Renvoi* et l'adoption d'une loi sur le mariage des personnes de même sexe.— III. La filiation homoparentale: les grands traits de la réforme de 2002: 1. La filiation adoptive. 2. La filiation par procréation assistée. 3. Une réforme critiquée et à parfaire.— IV. Conclusion.

I. INTRODUCTION

Plusieurs pays réfléchissent au sort des unions des couples homosexuels. Jusqu'à ce jour, seulement quelques-uns ont reconnu le mariage et de façon moins importante, de nouvelles règles de filiation permettant aux personnes homosexuelles de devenir parents. L'Espagne (jui-

* Professeure agrégée à la Faculté de droit, Section de droit civil de l'Université d'Ottawa. L'auteure tient à remercier Susana Navas Navarro de l'Universitat Autònoma de Barcelona ainsi que les organisateurs de la conférence pour l'invitation à participer à cette journée de réflexion. Elle remercie aussi la professeure Esther Arroyo de l'Universitat de Barcelona ainsi que ses assistants de recherche David Robitaille et Mélanie Beaumier.

llet 2005)¹ et le Canada (juillet 2005)², après les Pays-Bas (avril 2001) et la Belgique (février 2003), ont été les leaders de cette reconnaissance de droits aux couples homosexuels. Plus récemment (décembre 2005), l'Angleterre a emboîté le pas³.

Cette reconnaissance du mariage homosexuel résulte de l'évolution, au fil du temps, de la notion de mariage et plus généralement, de celle de famille dans nos sociétés contemporaines⁴. En bref, les anciens repères ne tiennent plus⁵.

¹ El Congreso aprobó el Proyecto de ley de modificación del Código civil español en materia de matrimonio, para permitir éste entre personas del mismo sexo *vid.* Congreso Diputados, Serie A, núm. 18 Núm. exp. 121/000018, BOCG de 21 de enero de 2005). Desde el 5 de mayo de 2005, se encontraba en el Senado pendiente de enmiendas y propuestas de veto (*vid.* Expediente 621/000015, BOCG. Senado, VIII Legislatura, Serie II: Proyectos de Ley en tramitación; núm. 15 (a)]. Al final se aprobó la L. 13/2005, de 1 de julio, *por la que se modifica el Código Civil en materia de derecho a contraer matrimonio* (BOE núm. 157, de 2 de julio de 2005). L'Espagne reconnaît les mêmes droits que ceux dont bénéficiaient les hétérosexuels en matière d'adoption, de succession et de retraite à 187 voix pour et 147 contre sur 350 lors du vote au Parlement. «[S]elon les sondages, 70 % des Espagnols sont favorables aux mariages homosexuels», voir <http://www.liberation.fr/page.php?Article=307919>.

² Projet de loi C-38 *Loi concernant certaines conditions de fond du mariage civil* (1ère session, 38e législature, 53 Elizabeth II, 2004-2005, déposé en première lecture le 1er février 2005. Adopté en troisième lecture par la Chambre des communes le 28 juin 2005, le projet a reçu la sanction royale et est entré en vigueur le 20 juillet 2005.

³ Voir notamment les articles de presse suivants: www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3214,36-722772@51-722778,0.html et permanent.nouvelobs.com/europe/20051205.OBS7578.html.

⁴ Voir notamment Margrit EICHLER, *Family Shifts. Families, Policies, and Gender Equality*, Toronto, New York, Oxford, Oxford University Press, 1997 et Marie-Blanche TAHON, *La famille désinstituée*, Ottawa, Presses de l'Université d'Ottawa, 1995. Pour un résumé efficace de la transformation du mariage au fil des siècles, voir Michel MORIN, «La longue marche vers l'égalité des conjoints de même sexe», dans Pierre-Claude LAFOND/Brigitte LEFEBVRE (dir.), *L'Union civile. Nouveaux modèles de conjugalité et de parentalité au 21e siècle. Actes du colloque du Groupe de réflexion en droit privé*, Cowansville, Yvon Blais, 2003, pp. 63, 67 à 75. Sur la redéfinition nécessaire des rapports privés, voir aussi COMMISSION DU DROIT DU CANADA, *Au-delà de la conjugalité. La reconnaissance et le soutien des rapports de nature personnelle entre adultes*, Ottawa, Canada, Ministre des Travaux publics et Services gouvernementaux, 2001. Ce dernier peut être consulté en ligne à l'adresse suivante: www.lcc.gc.ca.

⁵ Martine GROSS, *L'homoparentalité*, 2e édition, coll. «Que Sais-je?», Paris, PUF, 2005.

ÍNDICE

INTRODUCCIÓN	9
PRESENTACIÓN JORNADA	11
LE MARIAGE HOMOSEXUEL: PERSPECTIVE QUÉBÉCO- CANADIENNE	17
I. Introduction	17
II. La reconnaissance du mariage homosexuel: les grands traits de son évolution	19
1. Le partage des compétences constitutionnelles en matière de mariage	19
2. La période précédant la reconnaissance du mariage homo- sexuel	21
a) La reconnaissance d'avantages sociaux et d'un nouvel état civil	21
b) La définition de mariage demeure traditionnelle, mais est contestée	24
3. La reconnaissance du mariage homosexuel	26
a) Une proposition législative articulée et soumise à la Cour suprême du Canada	26
b) La décision de la Cour suprême sur le <i>Renvoi</i> et l'a- doption d'une loi sur le mariage des personnes de même sexe	29
III. La filiation homoparentale: les grands traits de la réforme de 2002	34
1. La filiation adoptive	36
2. La filiation par procréation assistée	38
3. Une réforme critiquée et à parfaire	40
IV. Conclusion	43

EL IMPACTO DE LA ADMISIÓN DEL MATRIMONIO ENTRE PERSONAS DEL MISMO SEXO EN EL DERECHO ESPAÑOL: PERSPECTIVA INTERNACIONAL	45
I. Introducción. La importancia de la fundamentación constitucional del matrimonio de personas del mismo sexo para el DIPr	46
II. Celebración del matrimonio	49
1. Las consecuencias primarias de la «extensión» del régimen aplicable al matrimonio entre personas del mismo sexo	49
2. Las soluciones de la DGRN en su Resolución-Circular de 29 de julio de 2005.....	51
3. Las propuestas de recomposición normativa	54
III. El reconocimiento en España de matrimonios entre personas del mismo sexo celebrados ante autoridad extranjera.....	56
1. Las situaciones no problemáticas	56
2. Las soluciones de la DGRN en su Resolución-Circular de 29 de julio de 2005.....	57
3. ¿Reconocimiento de las uniones registradas por equivalencia funcional?	58
IV. El reconocimiento en el extranjero de los matrimonios entre personas del mismo sexo celebrados ante autoridades españolas	60
V. La comunicación con el Derecho comunitario	63
1. El reconocimiento en el resto de los Estados Miembros de la UE de los matrimonios entre personas del mismo sexo celebrados ante autoridades españolas	63
2. La interacción con los instrumentos comunitarios actualmente en vigor: ¿doble régimen para los matrimonios homosexuales y para los matrimonios heterosexuales?	64
VI. Algunas consecuencias de una concepción expansiva del matrimonio entre personas del mismo sexo sobre otros aspectos desde la perspectiva de la ley aplicable.....	67
VII. Algunas consecuencias para el Derecho interregional.....	70
VIII. Conclusiones	72
UNIONES DE HECHO REGISTRADAS Y NO REGISTRADAS EN DERECHO SUIZO	75
I. Introducción	75
II. El marco jurídico de las uniones de hecho no registradas.....	76
1. La noción de unión de hecho y sus variantes.....	76

2. Las reglas aplicables a la unión de hecho	80
2.1. El principio básico: las reglas de la sociedad simple ...	81
2.2. El convenio entre convivientes.....	81
2.3. Algunos problemas concretos	83
2.3.1. La obligación de alimentos entre convivientes ...	83
2.3.2. Los derechos sucesorios entre convivientes	85
2.3.3. El derecho de las prestaciones sociales y el dere- cho fiscal	86
2.3.4. La patria potestad conjunta y la adopción con- junta.....	89
III. La nueva Ley sobre las uniones de hecho registradas (LPart) ..	90
1. La constitución y la disolución de las uniones de hecho regis- tradas	92
1.1. La constitución de la unión de hecho registrada.....	92
1.2. La disolución de la unión de hecho registrada	92
2. El régimen patrimonial de la unión de hecho registrada	93
2.1. El régimen convivencial legal	93
2.2. Regulaciones especiales	94
3. Aspectos de derecho internacional privado.....	95
IV. Conclusión	97
 PAREJAS DE HECHO, PAREJAS REGISTRADAS Y MATRIMONIOS DE PERSONAS DEL MISMO SEXO EN EL DERECHO INTERNACIONAL PRIVADO EUROPEO	99
I. La diversificación del Derecho material.....	99
II. Diversificación del Derecho material y relaciones de tráfico externo	101
1. La constitución de la pareja	103
2. Los efectos de la pareja	107
3. La disolución de la pareja	110
 SEXO, IDENTIDAD DE GÉNERO Y TRANSEXUALIDAD	113
I. Introducción	114
1. El sexo como factor de identificación de la persona	114
2. De un género a otro: el transexualismo	116
II. Perspectiva de derecho internacional comparado	119
1. Instrumentos normativos a nivel internacional.....	119
2. La jurisprudencia del TEDH	120
2.1. La intromisión injustificada en la vida privada del tran- sexual (art. 8 CEDH)	122

2.2. La negación del <i>ius connubi</i> (art. 12 CEDH)	130
2.3. El Derecho a formar una familia	133
3. Las legislaciones nacionales	134
III. El régimen jurídico del transexualismo en España	138
1. Planteamiento	139
2. El fundamento en que basar el reconocimiento legal: el derecho a la identidad sexual	140
3. Exégesis de la Proposición de ley de 2000, sobre el Derecho a la identidad sexual	144
3.1. Legitimación y capacidad	145
3.2. Presupuestos y requisitos de la demanda de cambio de sexo.....	146
3.2.1. Diagnóstico y tratamiento	147
3.2.2. Inexistencia de ínculo matrimonial previo.....	149
3.2.3. Esterilidad	152
4. Cambio de nombre sin cambio legal de sexo.....	153
5. Efectos de la sentencia que acuerda el nuevo sexo	158
6. La rectificación registral	160
7. Prerrogativas y derechos inherentes al nuevo sexo legal	166
7.1. En orden civil	166
7.1.1. El <i>ius connubi</i>	166
a) Antes de la L. 13/2005	168
b) Tras la L. 13/2005	174
7.1.2. Adopción	175
7.1.3. Patria potestad	176
7.1.4. Tutela	177
7.2. En el orden sanitario: prestaciones a cargo de la Seguridad Social	177
7.3. En el orden social: el derecho a la pensión de viudedad.....	183
8. Tramitación procesal	185
IV. Transexualidad y orden público	187
V. Conclusiones	188
 TRANSEXUALIDAD Y MATRIMONIO EN EL DERECHO INTERNACIONAL PRIVADO	 191
I. La Resolución de la DGRN de 24 de enero de 2005	191
II. Admisibilidad del matrimonio entre un transexual y una persona de su mismo sexo originario	194

III. Competencia judicial internacional	195
IV. Conclusión	197
EL CAMBIO DE LAS ESTRUCTURAS FAMILIARES Y LA MODERNIZACIÓN DEL DERECHO DE FAMILIA	199
I. Introducción	199
II. El derecho de familia, hoy	200
III. La situación actual en Cataluña	201
IV. Las condiciones sociológicas y económicas	203
V. ¿Qué noción jurídica de familia?	204
VI. ¿Un nuevo marco «constituyente» para la familia del futuro?..	206
VII. Los temas «de frontera» en el nuevo derecho de familia	207
ADOPCIÓN Y PAREJAS HOMOSEXUALES	209
I. Introducción: La adopción por parejas homosexuales y la adopción en parejas homosexuales (adopción conjunta/ individual)....	209
II. El marco legal en el ámbito estatal: Las últimas modificaciones del Código Civil español	211
III. La cuestión en los ordenamientos jurídicos autonómicos.....	212
IV. Elementos para la reflexión: argumentos a favor y en contra de la adopción en y por parejas homosexuales	214
V. Especial referencia a la adopción internacional	217
VI. A modo de conclusión: propuestas de <i>lege ferenda</i>	218
INFORME DE CONCLUSIONES.....	221
I. Introducción	221
II. En cuanto a la pareja, entendida como unión de dos personas ..	222
III. Transexualidad	224
IV. Adopción por parejas homosexuales.....	225
V. En relación con la familia.....	226
ANEXO 1	227
Loi sur le mariage civil (Loi concernant certaines conditions de fond du mariage civil) du 20 juillet 2005 (Canadá)	229
Ley 13/2005, de 1 de julio, por la que se modifica el Código civil en materia de derecho a contraer matrimonio (España)	238
Loi fédérale sur le partenariat enregistré entre personnes du même sexe du 18 juin 2004 (Suiza)	241
Cuadro comparativo entre el Proyecto aprobado por el Consejo de Ministros en el año 2006 y la última Proposición de Ley del año 2000 (España).....	276

ANEXO 2	283
Resolución-Circular de 29 de julio de 2005, de la Dirección General de los Registros y del Notariado, sobre matrimonios civiles entre personas del mismo sexo	284
Resolución de 24 de enero de 2005, de la Dirección General de los Registros y del Notariado, en el recurso interpuesto contra el auto dictado por el Juez Encargado del Registro Civil de Barcelona, en el expediente sobre autorización de matrimonio civil entre un varón y un transexual	290
ANEXO 3	293
Act 9 of 21 December 2000 amending Book 1 of the Civil Code, concerning the Opening up of Marriage for Persons of the Same Sex (Act on the Opening up of Marriage-Holanda)	294
Loi ouvrant le mariage à des personnes de même sexe et modifiant certaines dispositions du Code civil du 13 février 2003 (Bélgica).....	302
The Civil Partnership (Amendments to registration provisions) Order 2005 (Reino Unido)	305
LISTA BIBLIOGRÁFICA	315